

ตำแหน่งทางศาสนา: การสร้างความหมายใหม่ในสังคมไทใหญ่

อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน¹

จรรต ศิริรัตนบัลล์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ratanadhat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อของคนไทใหญ่ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความหมายใหม่ภายใต้บริบททางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเน้นการศึกษาในช่วงทศวรรษ 2540–2560 พื้นที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนไทใหญ่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการศึกษาพบว่า ในยุคจารีต สังคมไทใหญ่ได้สร้างระบบตำแหน่งทางศาสนาขึ้น เพื่อใช้กำหนดสถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคม ตำแหน่งทางศาสนาจะถูกใช้นำหน้าชื่อ สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้รับจากการบวช ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้รับจากการถวายวัตถุทาน และตำแหน่งทางศาสนาที่ได้รับจากการทำหน้าที่ทางศาสนา นอกจากนี้ ยังพบว่าตำแหน่งทางศาสนาถูกใช้เป็นกลไกในการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชาวไทใหญ่ อาทิ เครือข่ายทางการค้า เครือข่ายแรงงานในภาคการเกษตร โดยระบบตำแหน่งทางศาสนาที่ใช้นำหน้าชื่อถูกใช้อย่างเคร่งครัดและมีแบบแผน เป็นที่ยอมรับในสังคมไทใหญ่และเป็นที่รับรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กล่าวได้ว่า “ชื่อ” ที่นำหน้าด้วยตำแหน่งทางศาสนาเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในยุคจารีต อย่างไรก็ตาม ระบบตำแหน่งทางศาสนาถูกลดความสำคัญลงเมื่อโลกทางศาสนาที่เคยมีบทบาทถูกแทนที่ด้วยการเกิดขึ้นของประเทศไทยซึ่งเป็นรัฐสมัยใหม่ และการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา กระแสท้องถิ่นนิยมที่เติบโตอย่างเห็นได้ชัดส่งผลให้คนไทใหญ่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พยายามรื้อฟื้นการใช้ตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่าการนำตำแหน่งทางศาสนาที่นำหน้าชื่อกลับมาใช้ใหม่มีการให้ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ตำแหน่งทางศาสนาที่ใช้นำหน้าชื่อ ไม่ได้มีความหมายและความสำคัญต่อ

¹ บทความนี้พัฒนามาจากการนำเสนอบทความ เรื่อง ตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่กับการสร้างความหมายใหม่ ในปัจจุบัน นำเสนอในการประชุมวิชาการนานาชาติไทยศึกษา ครั้งที่ 13 (13th International Thai Studies Conference-ICTS13) วันที่ 15–18 กรกฎาคม 2560 ณ ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ เฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา จังหวัดเชียงใหม่.

การกำหนดสถานภาพ หรือระบบควบคุมทางสังคมดังเช่นในอดีต แต่ถูกเลือกนำมาสร้างความหมายใหม่ เพื่อนำเสนอความเป็นไทใหญ่ผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรม ตำแหน่งทางศาสนาจะถูกนำมาใช้เฉพาะในพื้นที่ และช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรม และการเลือกใช้ตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อจะเกิดขึ้นในกรณี ที่บุคคลนั้นไม่มีตำแหน่งหรือสถานภาพที่เชื่อมโยงกับรัฐ ยิ่งไปกว่านั้นความหมายของตำแหน่งทางศาสนา ที่สัมพันธ์กับความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่มีมาแต่เดิมได้แปรเปลี่ยนไป เช่น การให้ความสำคัญกับการ อุปสมบทพระภิกษุมากกว่าการบรรพชาสามเณร ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความเชื่อจากรัฐไทย ดังกล่าวมา สะท้อนให้เห็นการสร้างความหมายใหม่ของตำแหน่งทางศาสนา ที่เกิดจากการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้อง กับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ในปัจจุบันสังคมภายนอกไม่ได้รับรู้ความเป็นไทใหญ่ ผ่านตำแหน่งทางศาสนาที่ใช้นำหน้าชื่อ แต่รับรู้ผ่านการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ในรูปแบบอื่น

[วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 3 ปี พ.ศ. 2559]

คำสำคัญ: ตำแหน่งทางศาสนา, ไทใหญ่

Religious Titles: A Re-invention of Meanings in Tai Yai society, Muang District, Maehongson

That Sriratanaban

Faculty of Humanities and Social Science,

Chiang Mai Rajabhat University

ratnadhat@gmail.com

Abstract

This article aims to explain the social changes in relation to the use of religious titles by Tai Yai people, which have led to a re-invention of their meanings, under the changing social and economic contexts of modern-day Thailand. The subject of the study is the Tai Yai community in Muang district, Maehongson province, from the decade 2540s to the year 2560.

The study finds that in the traditional period, the system of religious titles was established and employed to signify the status and role of members of the society. Religious titles were generally placed before a person's name, and can be categorized into 3 groups: religious titles acquired by ordination; religious titles acquired through material offerings; and religious titles acquired through performing religious duties. Furthermore, it has been found that religious titles were used as a tool for building social networks in the Tai Yai community, such as trading networks and agricultural labor networks. The study shows that religious titles were not only employed in a strict and systematic manner by the Tai Yai community, but were also widely recognized as a signifier of Tai Yai identity by people from other ethnic groups. However, the rise of nation-state and the spread of capitalism have resulted in the continual decline in the use of religious titles in the Tai Yai community.

As a consequence of the growing trend of localism, Maehongson province has seen a revival of the use of religious titles from the decade 2540s onward. Such phenomenon has brought about a re-invention of meanings attached to the Tai Yai religious titles. It has been found that, religious titles are no longer used to signify a person's status or as a means for social control. Instead, the titles are currently used

as a means for conveying “Taiyainess” through cultural spaces, specifically in the spatial and temporal contexts of ritual performance. Religious titles are also applied only in the case that a person does not possess a government-related title or rank.

Moreover, the meanings of religious titles which were formerly influenced by traditional Tai Yai beliefs have also been adapted to conform to the mainstream beliefs supported by the Thai State, for example, emphasis is now given to entering monkhood over entering novice-hood. The research findings demonstrate a re-invention of meanings of religious titles in accordance with the changing social contexts. The study also finds that the Tai Yai religious titles are no longer recognized by other ethnic groups interacting with Tai Yai people, instead nowadays the Tai Yai identity is recognized through other forms of representations.

[Thammasat Journal, Volume 35 No.3, 2016]

Keywords: religious titles, Tai Yai

บทนำ

กระแสท้องถิ่นนิยมและการรื้อฟื้นความเป็นท้องถิ่นที่ขยายตัวในสังคมไทย ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530–2540 เป็นต้นมา (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) ส่งผลให้ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ เกิดกระบวนการรื้อฟื้น สร้าง และนิยามความเป็นไทใหญ่ของกลุ่มตน โดย “ตำแหน่งทางศาสนา” เป็นเรื่องหนึ่งที่ถูกเลือกนำมาใช้สร้างและนิยามความเป็นไทใหญ่ในบริบทของสังคมปัจจุบัน สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ คนไทใหญ่เลือกที่จะนำระบบตำแหน่งทางศาสนา ซึ่งเป็นระบบที่เคยมีความหมายในสังคมยุคจารีต² มาใช้เพื่อสร้างและนิยามตัวตน แต่ทว่า การใช้ระบบดังกล่าวมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเป็นการเลือกนำบางตำแหน่ง เช่น ตำแหน่ง “สา่ง” หรือตำแหน่ง “จาจ” มาใช้ อย่างไรก็ตาม การเข้าใจความหมายของตำแหน่งทางศาสนาที่นำมาใช้ก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากอิทธิพลความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากรัฐไทย เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ นอกจากนี้ การใช้ตำแหน่งทางศาสนาซึ่งเป็นการบ่งบอกสถานภาพทางสังคม ถูกนำมาใช้เฉพาะในบางพื้นที่ เช่น ใช้ในพิธีกรรมปอยสา่งลอง และส่วนใหญ่จะใช้กับกลุ่มคนที่ไม่มียศฐานภาพทางสังคมซึ่งสัมพันธ์กับหน้าที่ทางราชการ

บทความนี้ศึกษาพื้นที่ชุมชนไทใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้แนวทางการศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical approach) ใช้ข้อมูลที่ค้นคว้าจากหลักฐานชั้นต้น (primary sources) หลักฐานชั้นรอง (secondary sources) และข้อมูลจากคำบอกเล่า เรียบเรียงในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) โดยเน้นศึกษาในช่วงทศวรรษ 2540–2560

ชุมชนไทใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พื้นที่ชายแดนบริเวณด้านทิศตะวันตกของนครเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นรอยต่อของอำนาจอธิปไตยขนาดใหญ่ ได้แก่ เชียงใหม่ที่อยู่ภายใต้อำนาจสยาม เมืองต่าง ๆ ในรัฐฉาน รัฐกะยาและรัฐกะเหรี่ยง ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าและอังกฤษในเวลาต่อมา (รัฐฉานตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษอย่างสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1885) (หม่องทินอ่อง, 2548, น. 237) พรมแดนรัฐในช่วงเวลาดังกล่าว มีความคลุมเครือและไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจน ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่ยากต่อการเข้าถึงทำให้อำนาจอธิปไตยของสยามแผ่เข้าไปดูแลได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งปัญหาความไม่สงบของเมืองตามแนวตะเข็บชายแดน ประกอบกับบริเวณดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าแร่ดีบุก ส่งผลให้พื้นที่บริเวณแนวตะเข็บชายแดนไทย-พม่า มีชาวไทใหญ่ เคลื่อนตัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วบริเวณนี้ โดยมีชุมชนสำคัญ อาทิ บ้านแม่ฮ่องสอน บ้านปางหมู (โป่งหมู) ต่อมาชุมชนขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับการเติบโตของกิจการป่าไม้ และนโยบายด้านชายแดนของรัฐบาลสยาม (ธรรต ศิริรัตนบัลล์, 2553) เจ้านครเชียงใหม่

² ยุคจารีตในบทความนี้ หมายถึง ช่วงเวลาก่อนที่สังคมไทใหญ่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จะปรับตัวมาสู่สังคมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นผลจากการเกิดรัฐชาติไทย โดยเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทยอย่างสมบูรณ์ ภายหลังการปฏิรูปการปกครองในล้านนา (พ.ศ. 2427–2445)

จึงโปรดให้รวบรวมชุมชนไทใหญ่แล้วตั้งเป็นเมือง โดยมีบ้านแม่ฮ่องสอนเป็นศูนย์กลาง ให้ชื่อว่าเมืองแม่ฮ่องสอน เมื่อ พ.ศ. 2517 (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2528, น. 75-78) และแต่งตั้งให้พญาสิงหนาท ผู้นำชาวไทใหญ่ในพื้นที่เป็นเจ้าเมือง

เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งมีชาวไทใหญ่เป็นประชากรหลัก ส่งผลให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นเขตวัฒนธรรมไทใหญ่ แม้ต่อมาเมืองแม่ฮ่องสอนจะได้รับการยกสถานะเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อ พ.ศ. 2476 (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2528, น. 75-78) แต่ก็ยังพบว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาวัฒนธรรมไทใหญ่มีสถานะเป็นวัฒนธรรมหลัก และถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากคนในท้องถิ่นเองและปัจจัยจากนโยบายของรัฐที่มีต่อพื้นที่ดังกล่าว เช่น พิธีกรรมปอยสา่งลองและพิธีกรรมปอยเหลินสิบเอ็ด ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นประเพณีสำคัญประจำปีของจังหวัด กล่าวได้ว่า ชุมชนไทใหญ่แม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนไทใหญ่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ก่อรูปขึ้นมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 และสามารถสร้างและธำรงความเป็นไทใหญ่ได้อย่างมีพลวัตสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

“ชื่อ” ของคนไทใหญ่

“ชื่อ” ของคนไทใหญ่ประกอบไปด้วย 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ชื่อ และ คำนำหน้าชื่อ ในส่วนของชื่อ การตั้งชื่อจะตั้งโดยใช้ความรู้จากคัมภีร์ทักษา บุคคลจะถูกตั้งชื่อตามหมวดอักษรที่สัมพันธ์กับวันเกิด เช่น นางสาว ซึ่งเกิดวันศุกร์ มีชื่อตามหมวดอักษรตามหลักทักษา ได้แก่ ส และ ฮ (๑ ๑) นอกจากนี้ การตั้งชื่อของชาวไทใหญ่ นิยมตั้งด้วยภาษาไทใหญ่เอง เช่น เหลิน หอม จำมคำ หรือตั้งจากภาษาพม่า เช่น เมียะเต็ง ส่วยตัน และในกรณีของชายชาวไทใหญ่ที่ผ่านการบวชเรียน เมื่อลาสิกขาบทนิยมนำฉายาซึ่งเป็นภาษาบาลีมาใช้เป็นชื่อ เช่น เต๋หวังตะ วิหะมาละ ฯลฯ

ในส่วนของคำนำหน้าชื่อ ซึ่งใช้บ่งบอกสถานภาพของบุคคล จำแนกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ สถานภาพทางเพศ สถานภาพที่ได้รับจากอาชีพหรือหน้าที่ความรับผิดชอบ และสถานภาพที่ได้รับจากตำแหน่งทางศาสนา

ประการแรก ในวัยเด็กชาวไทใหญ่จะใช้คำนำหน้าชื่อเด็กชายว่า “จาย” และใช้คำนำหน้าชื่อเด็กหญิงว่า “ญิง” หรือ “นาง” ซึ่งเป็นคำนำหน้าชื่อที่จำแนกด้วยเพศสภาพ ใช้เรียกตั้งแต่เป็นทารก เช่น จายเหลง ญิงบัวหอม นางชมภู และใช้เรื่อยไปจนกว่าจะได้รับสถานภาพใหม่ ประการที่สอง สถานภาพที่ได้รับจากอาชีพหรือหน้าที่รับผิดชอบ เช่น ก้าง (ผู้ใหญ่บ้าน) เหิง (กำนัน) จเร (อาลักษณ์) สล่า (หมอ) แก่ผาย (ผู้ดูแลการจัดการน้ำในระบบเหมืองผาย) เช่น จเรอ่อน สล่าจิ่งตำ ก้างศรี ประการสุดท้าย สถานภาพจากการได้รับตำแหน่งทางศาสนา อาทิ ตำแหน่งสา่ง ตำแหน่งจอง เช่น สา่งหลู่ จองสุวรรณ ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า “ชื่อ” ของชาวไทใหญ่ มีองค์ประกอบ 2 ส่วนสำคัญ คือ คำนำหน้าชื่อซึ่งทำหน้าที่บ่งบอกสถานภาพ และชื่อ โดยคำนำหน้าชื่อมีความสำคัญต่อชาวไทใหญ่เนื่องจากทำหน้าที่อธิบายสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของบุคคลนั้น และในกรณีที่นำหน้าชื่อด้วยตำแหน่งทางศาสนา

ยังสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลนั้นเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เป็นที่ยอมรับนับถือจากสังคม ดังกล่าวมาทำให้ตำแหน่งทางศาสนามีความสำคัญในสังคมไทใหญ่อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในยุคจารีต ชื่อของชาวไทใหญ่ที่นำหน้าด้วยตำแหน่งทางศาสนา ยังเป็นที่รับรู้ในกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนไทใหญ่ เช่น ไทยวน (คนเมือง) ไทลื้อ หากมองผ่านงานวรรณกรรมของภาคเหนือ มักพบตัวละครที่เป็นชาวไทใหญ่หรือ “เงี้ยว” เช่น “สา่งนันทา” ในเรื่องน้อยใจยา หรือในบันทึกความทรงจำหรือเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นภาคเหนือ อาทิ ประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย จะพบว่ามีชาวเงี้ยวจำนวนมากที่เป็นศิษยานุศิษย์ของครูบาศรีวิชัย เช่น “สา่งสำ” ผู้นำชาวบ้านบุกเข้าไปพบครูบาศรีวิชัย ขณะถูกกักบริเวณในวัดพระธาตุหริภุญชัย “สา่งกันนะ” หรือขุนกันชนะนันท คหบดีชาวไทใหญ่ที่มีบทบาทในการร่วมสร้างทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ (พระอานันท์ พุทธธัมโม, 2533). คนเมืองรับรู้ความเป็นไทใหญ่ผ่านคำนำหน้าชื่อ โดยเฉพาะชื่อที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สา่ง” ดังคำกล่าวของคนเมืองหรือชาวโยนว่า “หมู่ที่ชื่อว่า สา่ง ๆ เช่น สา่งอ่อง สา่งคำ หมู่นี้เป็นเจ้าดเงี้ยวเจือเงี้ยวตั้งนั้นนะ” (พวกที่ชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่าสา่ง พวกนี้ล้วนเป็นชาวเงี้ยวหรือมีเชื้อสายเงี้ยวหรือไทใหญ่แทบทั้งสิ้น) (นางพัน, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2560) หรือคำกล่าวที่ว่า “พ่อเลี้ยงไม้ที่เป็นเงี้ยวนี้ชื่อเขาจะเป็น ลุงจองปู่จอง เช่น จองนันทา หมู่นี้เป็นหมู่มีเงินแล้วแบ่งวัดแบ่งวา หมู่ที่ชื่อว่าจองนำหน้าส่วนใหญ่เป็นคนมีเงินมีฐานะ” (นายจันทร์ตุ้ย สมฤทธิ์, สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2558) อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเอกสารทางราชการก็พบว่ามีกระบวนตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อชาวไทใหญ่ด้วย เช่น ในระบบทะเบียนราษฎรระบุชื่อผู้อยู่ในทะเบียนว่า “นายจองคำส่วย”³ ดังกล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าคำนำหน้าชื่อของชาวไทใหญ่ที่ได้รับจากตำแหน่งทางศาสนา เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกตัวตนของคนไทใหญ่มานานตั้งแต่ยุคจารีต

ตำแหน่งทางศาสนา: สถานภาพของคนไทใหญ่

สังคมไทใหญ่สร้างระบบตำแหน่งทางศาสนาขึ้นเพื่อกำหนดสถานภาพของสมาชิกในสังคม โดยการจัดลำดับชั้นผ่านการปฏิบัติตนเป็นผู้ทำนุบำรุงพุทธศาสนา โดยตำแหน่งทางศาสนาที่ใช้นำหน้าชื่อของชาวไทใหญ่สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการบวช ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการถวายวัตถุทาน และตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการทำหน้าที่ในพิธีกรรม

1. ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการบวช

ชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการบวชเช่นเดียวกับสังคมชาวพุทธอื่น ชาวไทใหญ่เรียกพิธีกรรมการบวชว่า “ข้าม” (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2556, น. 79) การบรรพชาเป็นสามเณรเรียกว่า “ข้ามสา่ง” และการอุปสมบทเป็นพระภิกษุเรียกว่า “ข้ามจาง” ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบวชทั้งสองประเภทจะได้รับตำแหน่งทางศาสนา ดังนี้

³ หนังสือประจำตัวคนในบังคับของอังกฤษของนายจองคำส่วย ออกให้เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2455.

“ล่าง” ตำแหน่งทางศาสนาเบื้องต้นของชาวไทใหญ่ ในยุคจารีตพบว่าชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการบรรพชาเป็นสามเณรมากกว่าการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลด้านการศึกษาและช่วงวัยของแรงงานในภาคการเกษตร พิธีกรรมบวชบวชลงซึ่งเป็นพิธีบรรพชาสามเณรของไทใหญ่จึงได้รับความสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านสถานะของเด็กชาย บิดา มารดา และผู้ให้การอุปถัมภ์พิธีกรรม ในส่วนของเด็กชายเมื่อเปลี่ยนสถานะจากฆราวาสสู่เพศบรรพชิต จะมีสถานะเป็นสามเณรหรือ “เจ้าล่าง” และเมื่อลาสิกขาบวชจะได้รับตำแหน่งนำหน้าชื่อว่า “ล่าง” ซึ่งเป็นตำแหน่งทางศาสนาเบื้องต้นของชาวไทใหญ่ และในขณะเดียวกันบิดามารดาของผู้บวช รวมถึงผู้ให้การอุปถัมภ์ในการบวชซึ่งเรียกว่า “พ่อล่าง” และ “แม่ล่าง” (พ่อบวช-แม่บวช) จะได้รับสถานะภาพใหม่หลังจากที่พิธีกรรมบวชลงเสร็จสิ้นลง บิดาและมารดา รวมถึงพ่อล่างแม่ล่าง จะได้รับตำแหน่งนำหน้าชื่อว่า “พ่อล่าง” และ “แม่ล่าง” ในกรณีของบิดาซึ่งอาจเคยเป็น “ล่าง” คือ ผ่านการบวชมาก่อนแล้ว จะได้รับการยกย่องอย่างเป็นทางการจากสังคมว่า “พ่อล่าง”⁴ ซึ่งเป็นสถานะภาพที่สูงขึ้น และในกรณีของผู้หญิงซึ่งไม่มีโอกาสได้บวชเรียนในพุทธศาสนา ตำแหน่ง “แม่ล่าง” นอกจากจะเป็นการเลื่อนสถานะภาพทางสังคมจาก “หญิง” หรือ “นาง” แล้ว ยังสามารถเป็นเจ้าภาพในการทำบุญที่มีอานิสงส์มากขึ้นได้ ทั้งนี้ สังคมไทใหญ่มีความเชื่อว่าการเป็นเจ้าภาพทำบุญที่ได้อานิสงส์มาก เช่น การเป็นเจ้าภาพบวชพระภิกษุ การเป็นเจ้าภาพทอดกฐิน สร้างเจดีย์ สร้างวัด ในกรณีของผู้ชายจะสามารถทำได้ก็ต่อเมื่อเคยผ่านการบวชเรียนเป็นสามเณรหรือมีสถานะเป็น “ล่าง” มาก่อน และในกรณีของผู้หญิงจะสามารถทำได้ก็ต่อเมื่อเคยเป็นเจ้าภาพการบรรพชาสามเณรหรือเป็น “แม่ล่าง” มาก่อน มิฉะนั้นจะเกิด “เด็ก” หรือ “อุบาสก” ส่งผลให้ผู้ที่เป็นเจ้าภาพในการทำบุญนั้นเกิดอาการเจ็บป่วย อายุสั้น หรืออาจมีสติวิปลาสได้ในภายหลัง ความเชื่อดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนให้ชาวไทใหญ่นิยมนำบุตรหลานเข้าบรรพชาเป็นสามเณรผ่านพิธีกรรมบวชบวชลง และในกรณีของผู้ที่ไม่มีบุตรจะนิยมรับเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์การบวช ซึ่งนอกจากจะเป็นการสั่งสมบุญกุศลแล้ว ยังได้รับสถานะภาพ “พ่อล่าง หรือ แม่ล่าง” ด้วย

การอุปสมบทเป็นพระภิกษุกับตำแหน่ง “จาง” ก่อนการรับค่านิยมเกี่ยวกับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุจากสังคมไทย ชาวไทใหญ่ไม่นิยมอุปสมบทเป็นพระภิกษุมากเท่ากับการบรรพชาเป็นสามเณร ผู้ที่จะอุปสมบทส่วนใหญ่เป็น “เจ้าล่าง” หรือสามเณรที่มีความฝักใฝ่ในการศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยผู้ที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุเรียกว่า “เจ้าจาง” หรือ “หุนจาง” ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอุปสมบท ได้แก่ บิดา มารดา พ่อล่าง แม่ล่าง จะได้รับตำแหน่ง “พ่อจาง-แม่จาง” ซึ่งเป็นสถานะภาพที่สูงกว่า “พ่อล่าง-แม่ล่าง” เนื่องจากการบวชพระได้อานิสงส์มากกว่าการบวชเณร⁵ และหากผู้ที่อุปสมบทลาสิกขาจะได้รับตำแหน่งนำหน้าชื่อว่า “จาง” หรือ “หนาน” เช่น จางตะ หนานหลู่

⁴ พ่อล่าง หมายถึง ผู้เป็นบิดา (พ่อ) ของเจ้าล่าง (สามเณร) และการเรียกว่า “พ่อ” เป็นการแสดงความนับถือเป็นอย่างสูง

⁵ ในคัมภีร์นระปะเตชะยกาม กล่าวไว้ว่า การนำบุตรหลานของผู้อื่นบรรพชาเป็นสามเณรได้อานิสงส์ 4 กัป และการนำบุตรหลานของผู้อื่นอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้อานิสงส์ 8 กัป

ตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากในสังคมไทใหญ่มีทั้งนิกายโยน (เกิงโยน) และนิกายม่าน (เกิงม่าน) (ธรรศ ศรีรัตนบัลล์, 2558, น. 151–171)

อย่างไรก็ดี ในอดีตการอุปสมบทพระภิกษุมีจำนวนไม่มากนัก ตำแหน่ง “จาง” จึงไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าใดนัก ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีผู้ตั้งใจอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจมักจะขอรับเป็นเจ้าภาพในการอุปสมบท (พ่อข่าม แม่ข่าม) ร่วมกับบิดามารดาที่แท้จริงของผู้บวช ซึ่งนอกจากจะได้รับอานิสงส์ตามความเชื่อแล้ว ยังเป็นการเลื่อนสถานภาพจากตำแหน่ง พ่อสา่ง-แม่สา่ง ไปสู่ตำแหน่ง พ่อจาง-แม่จาง ซึ่งเป็นสถานภาพที่สูงกว่าเนื่องจากการบวชพระได้อานิสงส์มากกว่าการบวชเณร ด้วยเหตุนี้ ในยุคจารีตผู้ที่มีสถานภาพดังกล่าวส่วนใหญ่จึงเป็นผู้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี และได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม

2. ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการถวายวัตถุทาน

การทำนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นหน้าที่สำคัญที่ชาวไทใหญ่ทุกคนพึงปฏิบัติ นอกจากการบวช ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการสืบต่ออายุพุทธศาสนาแล้ว การถวายวัตถุทานตามสถานภาพของตนเองและครอบครัวยังเป็นเรื่องที่ชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญ ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการถวายวัตถุทานแต่ละประเภทจะถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านพิธีกรรมการ “ถ่อมลึก” หรือฟังธรรม ซึ่งเป็นวรรณกรรมร้อยกรอง เช่น ตำนะซากเส่ นระบุ๊ะเต้ชะยกยาม ฯลฯ ซึ่งเป็นธรรมที่มีรายละเอียดกล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายวัตถุทานประเภทต่าง ๆ ไว้โดยละเอียด ยิ่งไปกว่านั้นการถวายวัตถุทานที่สำคัญบางประเภท จะได้รับการยกย่องให้มีตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อ ดังต่อไปนี้

ลักษณะของวัตถุทาน	ตำแหน่งทางศาสนา
พระพุทธรูป	พระราตะก่า
วัด/จอง (วิหาร-กุฏิ)	จอง
ต้นตะเป่ล่า ต้นเวซันตรา	หลอย
สตูป	หลอย, กองมู
คัมภีร์/พระธรรม	ลายใส, ลายคำ, จ่าก่า
ผ้ากฐิน	สา่งกาน
ห้องสุขา (เวจกุฏิ)	ระอิ่ง
บันได	สา่งหว่าง, กิ่งสา่งหว่าง
ทำน้ำ, สะพาน	ต้า (ท่า), โข (ข้าว)
ศาลา	ชะลอบ
แท่นพระพุทธรูป	ตางแก
ตู้พระไตรปิฎก	เพิก
ธรรมาสน์	กู่คำ

ลักษณะของวัตถุทาน	ตำแหน่งทางศาสนา
เจดีย์	จำดี
โบสถ์	ลิ้ม
รางริน	ลิน
เสา	เสา
ฉัตรเจดีย์, รมทอง (ทีคำ), รมขาว (ทีเผือก)	ที

คติเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของภาพถวายวัตถุทานของชาวไทใหญ่สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรก เป็นลักษณะของการถวายวัตถุทานที่เกิดจากการร่วมกันทำบุญจากคนเป็นจำนวนมาก เรียกว่า “ต่านะอะมยา” เป็นวัตถุทานที่สาธารณชนได้ร่วมกันถวาย ไม่ได้จำกัดว่าเป็นของบุคคลใด บุคคลหนึ่ง หากเปรียบเทียบกับปัจจุบัน อาจเปรียบได้กับการตั้งกองกฐินหรือผ้าป่าเพื่อสร้างถาวรวัตถุ ผู้ทำบุญในลักษณะดังกล่าวจะไม่ได้รับการยกย่องให้ใช้ตำแหน่งทางศาสนาตามวัตถุทานนั้น ๆ นำหน้าชื่อ เพราะไม่ได้เป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว แต่ยังคงเชื่อว่าจะได้อานิสงส์ในการทำบุญตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์ตามความเชื่อ

ลักษณะที่สอง เป็นลักษณะของการถวายวัตถุทานที่มีผู้ปวารณารับเป็นเจ้าของภาพ เรียกว่า “เจ้าต่านะ” โดยบุคคลอาจรวมถึงสมาชิกในครอบครัวจะรับผิดชอบเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย การจัดหาหรือการจัดสร้างจนสำเร็จเรียบร้อยถึงการประกอบพิธีถวายทานไว้ในพุทธศาสนา ในกรณีนี้ ผู้เป็นเจ้าของภาพต้องประเมินสถานภาพของตนว่ามีศักยภาพที่จะดำเนินการได้หรือไม่ เช่น การสร้างพระพุทธรูป 1 องค์ ผู้เป็นเจ้าของภาพจะต้องเป็นผู้สละปัจจัยในการสร้างพระ ดำเนินการก่อสร้างหรืออยู่เฝ้าดูมาจากร่องพระ เป็นเจ้าภาพในพิธีกรรมพุทธาภิเษก ถวายข้าวมธุปายาส ตลอดถึงเป็นเจ้าภาพในการจัดงานเฉลิมฉลอง (งานปอย) ด้วยแนวคิดดังกล่าวทำให้การทำบุญเป็นเจ้าภาพวัตถุทาน จึงเป็นเรื่องใหญ่และมีความสำคัญต่อชีวิตของชาวไทใหญ่ การทำบุญถวายวัตถุทานต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก ชาวไทใหญ่มักจำนวนไม่น้อยเก็บหอมรอมริบเพื่อจะได้ทำบุญใหญ่สักครั้งในชีวิต ดังเช่นการสร้าง “จอง” หรือวัด ซึ่งเป็นการทำบุญที่ต้องใช้ปัจจัยทั้งกำลังทรัพย์และกำลังคนเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นสถานภาพของผู้เป็นเจ้าของภาพว่าต้องมีทั้งสถานะทางเศรษฐกิจและมีบารมี กล่าวคือ อาคารศาสนสถานที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาของชาวไทใหญ่เรียกว่า “จอง” ส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น ประกอบด้วย จองพารา (วิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป) จองตาน (อาคารสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา) จองสังฆะหรือจองหุนเจ้า (กุฏิ) จองขอม (หอฉัน) จองไฟ (โรงครัว) จองส่างหว่าง (บันได) (พระครูอนุกุลสถิตสังวร, สัมภาษณ์ 17 มีนาคม 2560) อาคารทั้งหมดนี้จะถูกสร้างเป็นกลุ่มอาคารเชื่อมต่อกันด้วยพื้นและรางริน และจัดแบ่งพื้นที่ตามลำดับความสำคัญด้วยระดับของพื้น และหลังคา ชาวไทใหญ่ที่มีฐานะและมีศรัทธาในพุทธศาสนาที่เป็นเจ้าภาพสร้าง “จอง” หรืออาคารดังกล่าว 1 หลัง จะได้รับการยกย่องให้มีสถานภาพใหม่โดยมีคำนำหน้าชื่อว่า “จอง” ซึ่งมาจากคำว่า “จองตะก่า” หมายถึง ผู้มีศรัทธาสร้างอาคาร 1 หลัง หากเป็นชายจะได้รับการยกย่องว่า “พ่อจอง” และ

หากเป็นหญิงจะได้รับการยกย่องเป็น “แม่จ้อง” อาทิ จ้องสังฆะหรือจ้องหุ่นเจ้าของวัดก้ำก้อ อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เจ้าภาพผู้สร้าง คือ พ่อจ้องสิระสาและครอบครัว สร้างถวายเมื่อ จ.ศ. 1282 (พ.ศ. 2463)⁶ หรือจ้องสังฆะ ของวัดหัวเวียงที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2516 ซึ่งพระญาณวิรากรเล่าว่า พ่อจ้องยะ นาวิวานิชย์ ผู้เป็นเจ้าภาพสร้างจ้องสังฆะของวัดหัวเวียง เมื่อ พ.ศ. 2516 เนื่องจากอาคารหลังดังกล่าวมีขนาดใหญ่ เป็นอาคารไม้สักกว้าง 6 เมตร (2 ห้อง) ยาว 21 เมตร (7 ห้อง) มีคนถามพ่อจ้องยะว่าเตรียมเงินไว้ พอแล้วหรือ เขากล่าวว่า ถ้าเงินหมดก็ไม่เป็นไรจะขายบ้านมาทำบุญ ตนอยากให้จ้องสำเร็จเร็ว ๆ เพราะ ตนอายุมากแล้วเกรงว่าจะไม่ทันได้หยาดน้ำถวายทาน จะเสียเงินเท่าไรไม่เป็นไรแต่ขอให้จ้องเสร็จตนก็สบายใจ (พระญาณวิรากร [จันทิมา จิตสังวโร], สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560) ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การทำบุญในลักษณะที่เป็น “เจ้าต่านะ” เป็นเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งในชีวิตของชาวไทใหญ่ อย่างไรก็ตาม การทำบุญในลักษณะดังกล่าวจะไม่มีระเบียบไร แต่ผู้มีจิตศรัทธารายอื่น ๆ สามารถร่วมทำบุญได้

จะเห็นได้ว่าการเป็นเจ้าภาพถวายวัตถุทานหรือ “เจ้าต่านะ” ของชาวไทใหญ่ ผู้รับเป็นเจ้าภาพ ต้องมีความพร้อม ประการแรก ต้องเคยผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรหรือเป็นเจ้าภาพการบรรพชา สามเณร (สร้าง/พ่อสร้าง-แม่สร้าง) มาก่อน ประการที่สอง ต้องมีความพร้อมด้านทุนทรัพย์ ประการที่สาม ต้องมีเครือข่ายทางสังคมที่จะมา “โหม่กิ้นโหม่หลู่” (ร่วมทำบุญ) ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการมาร่วม บริจาคปัจจัย แต่หมายถึงการมาช่วยเหลือร่วมเป็นสักขีพยานในการทำบุญ และการเปลี่ยนสถานภาพ ทางศาสนาใหม่ตามวัตถุทานที่ได้ถวายนั้น ๆ

หลังจากได้รับตำแหน่งทางศาสนาแล้ว สังคมจะเรียกชื่อตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อบุคคล นั้น เช่น ภายหลังจากที่ สร้างยะ ได้ถวายทานจ้องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวเมืองต่างยกย่องท่านเป็น “จ้องยะ” หรือในกรณีของ “สร้างโพหย่า” เจ้าภาพผู้สร้างพระมหามัณเฑียร (เจ้าพาราละแซง) และวิหาร ณ วัดหัวเวียง ภายหลังจากได้รับการยกย่องว่า “จ้องโพหย่า” ฯลฯ นอกจากนี้ ยังพบว่าในบางกรณีชื่อของ บุคคลถูกตัดออกไปคงเหลือเฉพาะตำแหน่งทางศาสนาเท่านั้น เช่น ลุงตางแก ครูหมอลีกโตหรือปราชญ์ คนสำคัญของชาวไทใหญ่ (พ.ศ. 2467–2560) เดิมชื่อ “จายยี่” ต่อมาใน พ.ศ. 2493 ได้เป็นเจ้าภาพ ถวาย “ตางแก” หรือบัลลังก์ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของวัดที่เมืองน้ำคำ รัฐฉาน ประเทศพม่า จึงได้รับการยกย่องให้มีตำแหน่ง “ตางแก” นำหน้านามเป็น “ตางแกจายยี่” แต่ด้วยตำแหน่ง “ตางแก” ไม่มีผู้ใดได้รับเท่าใดนัก ประกอบกับชื่อ “ลุงตางแกจายยี่” มีมากถึง 5 พยางค์ ในเวลาต่อมาสังคมจึงตัด ชื่อท่านออกเหลือเพียง “ลุงตางแก” ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการเรียกขาน และได้นำชื่อดังกล่าวไปใช้เป็น นามปากกาว่า “ลุงตางแก” เป็นที่รับรู้ว่ามีถึงลุงตางแกจายยี่สืบมาถึงปัจจุบัน (ฮ่างแก้ว ปีกอนคำ, 2551) สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทใหญ่เลือกที่จะใช้ชื่อตำแหน่งทางศาสนาในการนำเสนอตัวตน นัยหนึ่ง เป็นการสื่อความหมายถึงการเป็นผู้ปฏิบัติตนตามครรลองของโลกพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่

⁶ จารึกรายนามเจ้าภาพสร้างจ้องสังฆะ วัดก้ำก้อ ตำบลจองคำ อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อย่างไรก็ดี จากหลักฐานจารึกฐานพระพุทธรูปและจารึกการสร้างวัดจำนวนมากจะพบว่าในอดีตนอกจากการใช้ตำแหน่งทางศาสนาในการแสดงสถานภาพทางสังคมแล้ว ในกรณีของผู้ที่มีตำแหน่งทางการปกครอง นิยมระบุค่านำหน้านามที่แสดงถึงตำแหน่งทางการปกครองของตน เช่น จารึกฐานพระพุทธรูปพระประธานวัดปางหมู ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2432 ระบุว่า “พระราตะก่า” หรือเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปมีนามว่า “ก้างน้อยสุรวงศ์”⁷ ตำแหน่ง “ก้าง” เป็นตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หรือจารึกฐานพระพุทธรูปวัดแม่สะงา อายุราว 120 ปี ระบุชื่อผู้สร้าง คือ “ปู่สังโหล่งและนายสังโหล่ง”⁸ ตำแหน่ง “สัง” อาจเปรียบเทียบกับตำแหน่งกำนันในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าในกรณีที่บุคคลมีตำแหน่งทางการปกครอง ชาวไทใหญ่จะให้ความสำคัญมากกว่าตำแหน่งทางศาสนา เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่แสดงถึงการมีสถานะเป็นชนชั้นปกครอง มีอำนาจในการบริหารจัดการสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและมีความชอบธรรม ยิ่งไปกว่านั้น การที่ผู้ปกครองได้เข้ามามีบทบาทในการทำบุญสร้างวัดอุทยานในพุทธศาสนา ยังเป็นการเสริมสร้างสถานภาพให้สูงยิ่งขึ้นไป ตามคติการเป็นผู้นำที่ดีของชาวไทใหญ่ คือ นอกจากการเป็นผู้ปกครองซึ่งเป็นเรื่องของทางโลก ยังต้องทำหน้าที่ “อ่อนกินอ่อนหลู” คือ เป็นผู้นำในการทำบุญเพื่อชีวิตที่ดีในโลกหน้าอีกด้วย

3. ตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการทำหน้าที่ในพิธีกรรม

ผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จะได้รับตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อ โดยตำแหน่งที่สำคัญได้แก่ ตำแหน่ง “ปานตะก่า” และตำแหน่ง “จะเร” โดยตำแหน่ง “ปานตะก่า” หมายถึง มัคทายก จะไม่นิยมนำมาใช้นำหน้าชื่อโดยทั่วไป แต่ในส่วนของตำแหน่ง “จะเร” จะถูกใช้นำหน้าชื่อ เช่น จะเรขอ จะเรอหว่า “จะเร” คือ บุคคลซึ่งผ่านการบวชเรียนและมีความรู้ทางภาษาศาสตร์ นอกจากนี้ จเรที่ดีจะต้องมีเสียงที่ไพเราะ สามารถอ่านธรรมซึ่งเป็นทำนองร้อยกรองได้ ทั้งนี้ตามธรรมเนียมของชาวไทใหญ่จะเรจะทำหน้าที่อ่านหรือเทศนาธรรมแทนพระสงฆ์ จะเรเป็นบุคคลที่สังคมยกย่องเนื่องจากทำหน้าที่ในการเผยแพร่พระธรรมของพระพุทธเจ้า ในปัจจุบันผู้ทำหน้าที่จะเรมีจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากความนิยมในการฟังธรรมไทใหญ่ถูกแทนที่ด้วยการฟังเทศจากพระสงฆ์ ซึ่งรับอิทธิพลจากภาคกลาง ประกอบกับผู้ที่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยโบราณ (ลิกไตเก่า) มีจำนวนลดลงเนื่องจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาแผนปัจจุบัน

⁷ จารึกรายนามเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปวัดปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2432).

⁸ จารึกรายนามเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปวัดแม่สะงา ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ม.ป.ป.)

พ่อข้าม-แม่ข้าม: การสร้างเครือข่ายในสังคมไทใหญ่

การให้ความสำคัญกับตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่ ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่เรียกว่า “พ่อข้าม-แม่ข้าม” ซึ่งเกิดจากการอุปถัมภ์การจัดพิธีกรรมการบวชทั้งการบรรพชาเป็นสามเณร (สา่งลอง) และการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ (จา่งลอง) การเกิดชุดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อข้าม-แม่ข้าม มีปัจจัยสนับสนุนที่อาจกล่าวได้ ดังนี้

ประการแรก จากความเชื่อเรื่องอานิสงส์ที่ได้จากการบวชและสถานภาพที่ได้รับจากตำแหน่งทางศาสนา ทำให้คนไทใหญ่ที่ไม่มีบุตรชายจะขอเป็นพ่อข้าม-แม่ข้าม แก่บุตรของญาติหรือจากครอบครัวอื่นที่มีบุตรชายหลายคน เพื่อนำเข้าสู่พิธีกรรมการบวช ดังเช่น กรณีของแม่จางอุไร ซึ่งไม่มีบุตรชาย จึงเป็น “แม่ข้าม” ให้กับบุตรชายผู้อื่นทั้งในการบวชพระและบวชเณรมากกว่า 7 ราย (นางอุไร ยอดประทุม, สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2560) นอกจากนี้ ยังพบว่าหญิงสาวในวัยแรกรุ่นที่มีฐานะก็นิยมเป็น “แม่ข้าม” ด้วย นางประนอม ติลกุล เล่าว่า เมื่อตอนอายุ 18 ปี ได้เก็บหอมรอมริบและรับเป็น “แม่ข้าม” สา่งลอง 1 รูป ดังนั้นตนจึงมีสถานะเป็น “แม่สา่ง” ตั้งแต่ก่อนแต่งงานมีครอบครัว (นางประนอม ติลกุล, สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560) เช่นเดียวกับนางประยงค์ สิทธิเวช ก่อนแต่งงานได้รับเป็นเจ้าภาพบรรพชาสามเณร ดังนั้นจึงมีสถานภาพเป็น “แม่สา่งโยะ” และภายหลังเมื่อ “ลูกข้าม” ลาสิกขาบวชออกมาแต่งงานมีครอบครัว ก็ให้ความเคารพนับถือไปมาหาสู่เสมือนญาติผู้ใหญ่ และมาทำพิธีกันต่อ (คำหัว) ทุกปีในช่วงเดือนห้าและเดือนสิบเอ็ดตามประเพณีของชาวไทใหญ่ อาจกล่าวได้ว่า ในกลุ่มผู้หญิงชาวไทใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้บวชเรียน จึงพยายามที่จะทำงานและเก็บหอมรอมริบเพื่อที่จะเป็นเจ้าภาพบรรพชาสามเณร ซึ่งจะทำให้มีสถานภาพเป็น “แม่สา่ง” เทียบเท่ากับผู้ชายที่ผ่านการบวชเรียน สามารถทำบุญในระดับที่สูงขึ้นไปได้ และในขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้สังคมเห็นว่าเป็นผู้หญิงที่มีความสามารถ รู้จักเก็บออมทรัพย์สินเงินทองและมีความศรัทธาต่อพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นคนดีตามแนวคิดในยุคจาริตของชาวไทใหญ่

ประการที่สอง ผู้ที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจมักจะรับเป็น พ่อข้าม-แม่ข้าม ให้แก่ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดพิธีกรรมการบวชต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก โดยพ่อข้าม-แม่ข้าม อาจมีความสัมพันธ์กับลูกข้ามผ่านในระบบเครือญาติ การเป็นเจ้านายของบิดามารดาของลูกข้าม หรือไม่เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อนแต่ได้รับคำแนะนำหรือได้รับการร้องขอให้ช่วยอุปถัมภ์การบวช

การเป็น พ่อข้าม-แม่ข้าม นอกจากจะเป็นการสั่งสมบุญตามความเชื่อแล้ว ยังนำไปสู่การสร้างเครือข่ายชุดความสัมพันธ์ในระบบ พ่อข้าม-แม่ข้าม และลูกข้าม ที่เริ่มต้นขึ้นจากพิธีกรรมการบวชและดำเนินต่อไปเมื่อ “ลูกข้าม” เปลี่ยนสถานะจากฆราวาสสู่เพศบรรพชิต พ่อข้าม-แม่ข้าม จะทำหน้าที่เป็นโยมอุปัฏฐากและอาจเรียกลูกข้ามว่า “ลูกสา่ง” หรือ “ลูกจา่ง” ซึ่งมีสถานะเสมือนว่าลูกข้ามเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว ในส่วนของลูกข้ามก็จะเคารพนับถือ พ่อข้าม-แม่ข้าม เปรียบดังบิดามารดาของตนเอง และเมื่อลาสิกขาจากเพศบรรพชิตความสัมพันธ์ก็ยังคงจะดำเนินต่อไป ในบางรายหลังจาก

ลาสิกขาต้องไปพักอาศัยอยู่กับ พ่อข้าม-แม่ข้าม เพื่อช่วยเหลือกิจการค้าหรือเกษตรกรรม รวมถึงอาจได้รับ ส่วนแบ่งในมรดกด้วย

นอกจากนี้ ระบบ พ่อข้าม-แม่ข้าม ยังเป็นการสร้างเครือข่ายทางแรงงานและเศรษฐกิจในสังคม ไทใหญ่ ประการแรก การรับอุปการะเป็น “พ่อข้าม-แม่ข้าม” สามเณรจะมีสถานะเป็น “ลูกข้าม” ซึ่ง เปรียบเสมือนสมาชิกใหม่ในครอบครัวของ พ่อข้าม-แม่ข้าม ด้วย ดังนั้น เมื่อสามเณรลาสิกขาบท จากเพศบรรพชิตความสัมพันธ์ระหว่าง “ลูกข้าม” กับ “พ่อข้าม-แม่ข้าม” จะเข้าไปในลักษณะของคน ในครอบครัวเดียวกัน เมื่อมีกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การลงแขกปลูกข้าว เกี่ยวข้าว การจัดการปอย ลูกข้ามและครอบครัวของลูกข้ามจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นด้วย กล่าวได้ว่าชุดความสัมพันธ์ ดังกล่าว เป็นการเพิ่มสมาชิกที่เป็นแรงงานในภาคการเกษตรให้กับครอบครัวนั้น ๆ ด้วย และในกรณีของ ครอบครัว พ่อข้าม-แม่ข้าม ที่ทำการค้า หลังจากลูกข้ามลาสิกขาบทมักจะเข้าไปช่วยเหลือการค้าของ ครอบครัวและพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายทางการค้า เช่น กรณีของพ่อจ่องโพหย่า วนิชกุล คหบดี คนสำคัญของเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งรับช่วงทำสัมปทานป่าไม้xonสีก มีความสัมพันธ์ในลักษณะ พ่อข้าม- ลูกข้าม กับผู้รับสัมปทานที่เป็นชาวไทใหญ่ในเขตพม่า หลังจากลาสิกขาแล้วจึงรับช่วงทำไม้ในเขต ป่าแม่ฮ่องสอนและส่งไปขายต่อให้พ่อข้าม ซึ่งทำไม้และมีความสัมพันธ์กับโรงเลื่อยที่เมืองมะละแหม่ง (นายบุญเลิศ วิรัตน์ภรณ์, สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560)

อนึ่ง ในชุดความสัมพันธ์ดังกล่าว ในกรณีที่ “แม่ข้าม” มีอายุห่างจาก “ลูกข้าม” ไม่มากนัก และแม่ข้ามยังไม่ออกรือนมีครอบครัว เมื่อลาสิกขาบทออกมาความสัมพันธ์ระหว่างแม่ข้ามและลูกข้าม อาจพัฒนาไปสู่การเป็นคู่ชีวิต ดังเช่น นางจิ่ง (นามสมมติ) ที่อายุห่างจากลูกข้ามประมาณ 9 ปี เนื่องจาก ตนยังไม่ได้แต่งงานเมื่อลูกข้ามลาสิกขาบทแล้วได้เข้ามาช่วยงานที่บ้านของตน ต่อมาเกิดเป็นความรัก ความผูกพันและแต่งงานกันในที่สุด (นางจิ่ง, สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2560) แม้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวจะ เกิดขึ้นไม่บ่อยนักและย่อมเป็นที่ติฉินนินทาจากสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งสังคมไทใหญ่ก็อธิบายว่าทั้งคู่ ได้สร้างบุญกุศลร่วมกันมาจึงได้เป็น แม่ข้าม-ลูกข้าม และได้เป็นสามีภรรยากันในที่สุด

ด้วยลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง “พ่อข้าม-แม่ข้าม” กับ “ลูกข้าม” ที่เริ่มต้นจากการประกอบ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดร่วมกัน คือ การสร้างสมความดีเพื่อภพภูมิที่ดีกว่าในโลกหน้า และพระนิพพาน ทำให้ชุดความสัมพันธ์ของกลุ่มคนดังกล่าวเป็นไปในลักษณะที่มีความไว้วางใจเชื่อใจกัน และนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทั้งด้านแรงงานและเศรษฐกิจที่สำคัญในยุคจารีต

การสร้างความหมายใหม่ของตำแหน่งทางศาสนา

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทใหญ่มากอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ดังกล่าวได้ถูก จัดให้เป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคในระดับจังหวัด ทำให้ประชากรชาวไทใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่ม ประชากรหลักในพื้นที่ เป็นกลุ่มคนที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่รัฐจัดสรรมาให้ได้มากที่สุด แนวคิด เกี่ยวกับความเป็นไทยที่ดำเนินการผ่านระบบการศึกษาและพุทธศาสนาส่งผลอย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้น ผลจากการจัดการศึกษาของรัฐไทยส่งผลให้ชาวไทใหญ่ที่ได้รับการศึกษามีความคิดและสำนึกในความเป็นคนไทย และนำไปสู่การเกิดชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นชนชั้นใหม่ทางสังคมที่มีบทบาททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในเวลาต่อมา (สร้อยดี อ่องสกุล, 2551, น. 553) กลุ่มคนดังกล่าวมีวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เป็นอิสระ และไม่ถูกยึดโยงด้วยกระบวนการทางพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นสถานภาพใหม่ที่เกิดขึ้นจากการได้รับการศึกษาและการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการเข้ารับราชการ ทำให้ตำแหน่งทางศาสนาถูกลดความสำคัญลงอย่างต่อเนื่อง การเข้าสู่ระบบการศึกษาทำให้ลูกหลานชาวไทใหญ่นิยมตั้งชื่อเป็นภาษาไทยกลางมากขึ้น เช่น นางเต็งเมื่อยะ (เกิดเมื่อ พ.ศ. 2475) มีชื่อเป็นภาษาไทยว่า “นันทา” นางจำ (เกิดเมื่อ พ.ศ. 2478) มีชื่อภาษาไทยว่า “พัลลา” (นางพัลลา เครือทราย, สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2560) ความนิยมตั้งชื่อเป็นภาษาไทยกลางแทนที่ภาษาไทใหญ่หรือภาษาพม่า ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและอาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันไม่มีคนไทใหญ่ที่ตั้งชื่อด้วยภาษาไทใหญ่แล้ว ในขณะที่เดียวกันชื่อและสถานภาพทางสังคมแบบใหม่ส่งผลให้ตำแหน่งทางศาสนาที่ใช้นามหน้าชื่อ ซึ่งแต่เดิมเป็นเครื่องบ่งบอกสถานภาพทางสังคมค่อย ๆ ถูกลดบทบาทลงโดยคนรุ่นใหม่ สังคมจะให้ความสำคัญกับสถานภาพซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมสมัยใหม่ เช่น สถานภาพที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการรับราชการ ซึ่งหลายวิชาชีพมียศ หรือนำหน้าชื่อเฉพาะ เช่น ยศทางตำรวจ ยศทางการทหาร นายแพทย์ ครู อาจารย์ และในกรณีที่ไม่มียศหรือนำหน้าชื่อ คำว่า “นาย นาง นางสาว หรือ คุณ” จึงเป็นคำสุภาพที่ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการ ในทุกช่วงกิจกรรมของชีวิต

ดังกล่าวน่าจะเห็นได้ว่าตำแหน่งทางศาสนา ที่เคยใช้นามหน้านามของชาวไทใหญ่น้อย ๆ ถูกลดบทบาทลงและแทนที่ด้วยสถานภาพใหม่ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมไทย แม้ว่าการใช้ตำแหน่งทางศาสนาจะมีได้สูญหายไปจากสังคมไทใหญ่ แต่คงเหลือใช้เฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กระแสท้องถิ่นนิยมและการรื้อฟื้นความเป็นท้องถิ่นที่ขยายตัวอย่างมากในช่วงทศวรรษ 2540 (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) รวมถึงการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ซึ่งมีหลายมาตราที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน และท้องถิ่นในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น เป็นการเอื้อให้เกิดการสร้างสำนึกท้องถิ่นนิยม (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2551) แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้ชาวไทใหญ่ในพื้นที่แม่ฮ่องสอนเริ่มรื้อฟื้นความเป็นไทใหญ่ของตนโดยปรากฏการณ์การรื้อฟื้นการใช้ตำแหน่งทางศาสนาโดยเฉพาะตำแหน่ง “สง่า” และตำแหน่ง “จาง” เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่น่าสนใจ ดังนี้

ความหมายของตำแหน่ง “สง่า” ในพิธีกรรมปอยสา่งลอง

พิธีกรรมปอยสา่งลอง เป็นพิธีบรรพชาสามเณรของชาวไทใหญ่ที่ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ตำแหน่งทางศาสนาในการกำหนดสถานภาพทางสังคมจะถูกแทนที่ด้วยสถานภาพอื่น ส่งผลให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดลำดับชั้นทางศาสนาที่เริ่มต้นด้วยตำแหน่ง “สง่า” เริ่มเลือนรางไปจากสังคมไทใหญ่ แต่ในทางตรงกันข้ามพิธีกรรมปอยสา่งลอง ซึ่งเป็นพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านสถานะของเด็กชายชาวไทใหญ่และผู้ที่เกี่ยวข้องยังคงถูกจัดขึ้นทุก ๆ ปี โดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการจัดพิธีกรรมปอยส่างลอง ผ่านการสนับสนุนงบประมาณและอำนวยความสะดวกในการจัดงาน (นายปรณ์ จีนาคำ, สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560) พิธีกรรมปอยส่างลองถูกสร้างให้มีความหมายใหม่ คือ การเป็นพิธีกรรมเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2557) แทนความหมายเดิม คือ การบรรพชาสามเณรเพื่อบวชเรียนในพุทธศาสนาและการเปลี่ยนสถานะของเด็กชายและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา พบว่าชาวไทใหญ่พยายามรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับความหมายของพิธีกรรมปอยส่างลอง โดยเฉพาะการอธิบายว่าพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมที่จะเปลี่ยนสถานะของบิดามารดาตลอดถึงพ่อข้ามแม่ข้าม ให้มีตำแหน่ง “ส่าง” อย่างไรก็ตามก็ดี ตามคติในยุคจารีต ผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้รับการยกย่องให้มีตำแหน่ง “ส่าง” ก็ต่อเมื่อส่างลองได้บรรพชาเป็นสามเณรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทว่าในปัจจุบันเมื่อพิธีกรรมปอยส่างลองจบลง ตำแหน่ง “ส่าง” ก็จะไม่ถูกกล่าวถึงอีกเลยจนกว่าจะมีพิธีกรรมดังกล่าวอีกครั้งในปีต่อไป ด้วยเหตุนี้ ในกระบวนการรื้อฟื้นจึงพบว่าชาวไทใหญ่ได้นำเอาคำว่า “พ่อส่าง-แม่ส่าง” มาใช้ตั้งแต่ก่อนการเริ่มพิธีกรรม เช่น ในกระบวนการเตรียมงานที่มีการนัดหมายและประชุมปรึกษาหารือ ในที่ประชุมจะเรียกพ่อแม่ของเด็กชายที่จะเข้าพิธีปอยส่างลองว่า พ่อส่าง-แม่ส่าง และถูกนำไปใช้ในการพิมพ์ “บัตรเชิญ” ที่ระบุกำหนดการจัดงานสำหรับเจ้าภาพ เพื่อนำไปเรียนเชิญแขกผู้มีเกียรติมาร่วมงาน โดยการพิมพ์จะจัดพิมพ์ด้วยภาษาไทย การระบุชื่อเจ้าภาพนิยมใช้คำว่า “พ่อส่าง” และ “แม่ส่าง” แทนคำว่านายและนาง แต่ในกรณีที่ผู้เป็นเจ้าภาพมีค่าน้ำหน้าชื่อที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางราชการ เช่น นายแพทย์ อาจารย์ ร้อยตำรวจ พันตรี จะไม่ระบุตำแหน่งทางศาสนาแต่จะระบุตำแหน่งหน้าที่ทางราชการแทน เนื่องจากเป็นสถานภาพที่มีลักษณะเป็นทางการและได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคมไทย

ดังกล่าวนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่าการรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับตำแหน่ง “ส่าง” ถูกนำเสนอผ่านการจัดพิธีกรรมปอยส่างลอง แต่เป็นการให้ความหมายใหม่ที่แตกต่างจากอดีต กล่าวคือ ตำแหน่งทางศาสนาถูกนำมาใช้เฉพาะในช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งในอดีตถือว่าเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านสถานะยังไม่สามารถใช้ตำแหน่งทางศาสนาได้ แต่ในปัจจุบันได้นำมาใช้โดยจุดประสงค์เพื่อต้องการให้เห็นว่าพิธีกรรมปอยส่างลองเป็นพิธีกรรมที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้เปลี่ยนสถานภาพเป็น ส่าง และ พ่อส่าง-แม่ส่าง อย่างไรก็ตามก็ดี ในปัจจุบันตำแหน่ง “ส่าง” จะถูกใช้เฉพาะในพิธีกรรมปอยส่างลอง แต่ไม่ถูกใช้แพร่หลายดังเช่นตำแหน่ง “จาง” ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

รายนามเจ้าภาพจำลอง ส่างลอง		

๑. พ่อจางณรงค์ แม่จางจิงนุ, พ่อจางสำราญ แม่จางอาทิตย์ ศรีกุลกิจ, แม่จางอุไร ทัพย์ทอง, คุณหมออุทัย ผ่องตัน พร้อมญาติพี่น้อง (เจ้าภาพใหญ่)	ถวายทองคำ ๑ คัน, จางลอง ๑ องค์	
๒. นายกอบต.อภิสวัสดิ์ จันทร์โอฬาส พร้อมครอบครัว	ถวายทองคำ ๑ คัน	
๓. รองนายกวรชัย อินแก้ว พร้อมครอบครัว	ถวายทองคำ ๑ คัน	
๔. พ่อจางสะอาด แม่จางหลาว ไชยมุง พร้อมญาติพี่น้อง	จางลอง ๑ องค์	
๕. พ่อจางปานพู แม่จางอำไพ และพ่อสามมนตรี เขาว์เลขา แม่จางอาทร, น.ส.ณิชาธิ์ ชูชื่น, แม่จางชมภู เขาว์เลขา, พ่อกำนันอมร แม่กำนันประนอม ศรีตระกูล พร้อมญาติพี่น้อง	จางลอง ๑ องค์ ส่างลอง ๑ องค์	
๖. แม่ส่างกชญา พ่อส่างยงค์ยุทธ ปัญญารธรรม พร้อมครอบครัว	ถวายทองคำ ๑ คัน, หลีก ๑ ผูก	
๗. พระสะอาด มณีสกุลชัย, แม่จางอุไร มณีสกุลชัย พ่อจางออย ทองเหียง, พ่อจางเล็ก แม่จางออน มณีสกุลชัย	ส่างลอง ๑ องค์	
๘. พ่อส่างอุดม พร้อมครอบครัวนิมรรัตน์และครอบครัวอันตระกูล, พ่อส่างจกกล หมั่นอารีย์ แม่ส่างวรรณา ใจเพชร พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๙. คุณยุพิน อหะกิจ	ถวายทองคำ ๑ คัน	
๑๐. พ่อส่างโหย แม่ส่างห้วยละ ไพฑูรย์, แม่ส่างอำนาจพร พ่อส่างจันทร์จง สนวนศ	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๑. แม่ส่างน้อง (กั) พ่อส่างติ๊ะ, พ่อจางสำราญ แม่จางอาทิตย์ ศรีกุลกิจ, พ่อส่างแดง (ชัย), พร้อมญาติพี่น้อง	ถวายทองคำ ๑ คัน, ส่างลอง ๑ องค์	
๑๒. พ่อส่างอุทัย แม่ส่างจิตราพร มณีสกุลชัย พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๓. พ่อส่างเจริญมงคลศักดิ์ แม่ส่างดวงใจ โพธิ์แสง พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๔. พ่อส่างอนุชัย วรารัตน์ แม่ส่างปิยะพรรณ จรรยาพรสกุล พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๕. พ่อส่างเต แม่ส่างห่าน พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๖. พ่อส่างมเทียน แม่ส่างอมรรัตน์ โกวิทย์ พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๗. พ่อส่างสนธยา แม่ส่างแคท วรณศรี พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๘. พ่อส่างหงษ์ แม่ส่างทวย บัวจันทร์ พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๑๙. พ่อส่างยุวณัฐ เอ็นตา แม่ส่างพนา แซ่ห่าน พร้อมครอบครัว, พ่อส่างพิพัฒน์ อรัญญิกชน แม่ส่างฐาษา ช่วยมูลมั่ง พร้อมครอบครัว, แม่เผ่าคอดละ เมธิสันติกุล	ส่างลอง ๑ องค์	
๒๐. พ่อส่างจอตีละ แม่ส่างทวย พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๒๑. พ่อส่างณรงค์ศักดิ์ แม่ส่างฝน เมธิสันติกุล พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๒๒. พ่อส่างยี่ แม่ส่างหลาว พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๒๓. พ่อส่างวัน แม่ส่างออน พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๒๔. พ่อจางทองสุข แม่จางคำไล พ่อส่างสุพล จารุศิลป์พิทยกุล, แม่ส่างบังอร ดิวัน พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	
๒๕. พ่อจางโกลน แม่จางอำนาจ เบญจวรรณ, พ่อส่างบุญพิมพ์ แม่ส่างเพ็ญศรี หอมน่าน พ่อส่างจิรภัทร แม่ส่างสุพรรณิ หอมน่าน พร้อมญาติพี่น้อง	ส่างลอง ๑ องค์	

ภาพที่ 1 บัตรเชิญร่วมเป็นเกียรติในพิธีกรรมปอยส่างลอง หมู่บ้านผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2560

พ่อจาง-แม่จาง: การสร้างความหมายใหม่ในสังคมไทใหญ่

ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา จะพบว่าในพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมของคนไทใหญ่ มีการใช้คำนำหน้าชื่อว่า “พ่อจาง” และ “แม่จาง” เพิ่มมากขึ้น และกล่าวได้ว่าตำแหน่ง “จาง” เป็นเพียงตำแหน่งเดียวที่ยังคงนิยมใช้อย่างแพร่หลาย ทั้งนี้มีปัจจัยที่เอื้อให้ตำแหน่งดังกล่าวสามารถปรับตัวให้อารมณ์อยู่ได้ในปัจจุบัน ประการแรก อิทธิพลของความคิดเรื่องการอุปสมบทพระภิกษุที่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง ผ่านกระบวนการสร้างความเป็นไทยทั้งการศึกษาและการปฏิบัติพุทธศาสนา ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับการบวชของคนไทใหญ่แปรเปลี่ยนไป กล่าวคือ แม้ว่าชาวไทใหญ่จะยังให้ความสำคัญกับการบรรพชาสามเณรผ่านพิธีกรรมปอยส่างลองมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในขณะเดียวกันชาวไทใหญ่ก็รับเอา

แนวคิดเรื่องชาวไทยควรอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพื่อทดแทนคุณบิดามารดาเมื่ออายุครบบวช คือ 20 หรือ 21 ปี ด้วยเหตุนี้ ชาวไทใหญ่จึงให้ความสำคัญกับการบวชพระมากขึ้นด้วย แม่จางอุไร กล่าวว่า ทุกวันนี้ คนไตส่วนใหญ่เป็นพ่อจาง-แม่จาง กันมาก ไม่เหมือนสมัยก่อนที่ส่วนใหญ่เป็นพ่อสาং-แม่สาং เพราะเดี๋ยวนี้ ใคร ๆ ก็นิยมบวชพระ ต่างจากเมื่อก่อนไม่ค่อยนิยมบวชพระ (นางอุไร ยอดประทุม, สัมภาษณ์ 16 มีนาคม 2560)

ประการที่สอง การรื้อฟื้นความทรงจำเรื่องการใช้ตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อ ถูกนำมาใช้ในกลุ่มชาวไทใหญ่ที่ไม่มีสถานภาพทางสังคมที่ได้จากการทำงาน ในการเลือกใช้ตำแหน่งทางศาสนา ชาวไทใหญ่นิยมใช้ตำแหน่ง “จาง” ซึ่งเป็นตำแหน่งทางศาสนาที่ได้จากการเป็นเจ้าภาพอุปสมบทพระภิกษุ โดยจำนวนหนึ่งไม่ได้คำนึงว่าตนเคยผ่านการเป็นเจ้าภาพบรรพชาสามเณรมาก่อนหรือไม่ กรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าชาวไทใหญ่รับความเชื่อเกี่ยวกับการบวชพระภิกษุเข้ามาปรับใช้ เป็นการให้ความหมายใหม่กับการเป็นเจ้าภาพอุปสมบทพระภิกษุ ซึ่งถูกให้ความสำคัญมากกว่าการบรรพชาสามเณร

เกี่ยวกับการใช้คำนำหน้าชื่อว่า “พ่อจาง-แม่จาง” พบว่า กลุ่มผู้อาวุโสเป็นกลุ่มสำคัญที่ริเริ่มนำมาใช้ โดยเริ่มต้นจากการใช้ในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การประกาศรายนามเจ้าภาพที่ร่วมทำบุญให้แก่วัด ต่อมาเมื่อได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในพิธีกรรมงานศพ กรณีที่ผู้ได้รับเชิญให้ไปวางผ้าบังสุกุล ไม่มีตำแหน่งทางราชการแต่มีสถานะเป็น “พ่อจาง-แม่จาง” พิธีกรจะประกาศชื่อโดยใช้คำว่า พ่อจาง-แม่จาง นำหน้าชื่อ ซึ่งสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ได้รับเกียรติมากกว่าการใช้คำว่า นาย นาง หรือคุณ พ่อจางหยิ่น วนาภรณ์ กล่าวว่า การอยู่ในสังคมไต คนเป็นพิธีกรหรือโฆษกต้องทำความเข้าใจ ถ้าเขาเป็นพ่อจางแม่จางต้องให้เกียรติเขา จะไปเรียกชื่อเขาเป็นนายเป็นนางบางทีก็ไม่เหมาะสม บางคนถึงกับแสดงความไม่พอใจเลยก็มี (นายเย็น วนาภรณ์, สัมภาษณ์ 2 มกราคม 2557) นอกจากนี้ ในกิจกรรมที่มีลักษณะกึ่งทางการ เช่น การพิมพ์หน้าของบัตรเชิญเพื่อร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การระบุชื่อในการเป็นคณะกรรมการจัดตั้งองค์ผ้าป่า กฐิน นิยมระบุคำนำหน้าชื่อว่า พ่อจาง-แม่จาง ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกียรติแก่บุคคลผู้นั้นด้วย

จะเห็นได้ว่าสังคมไทใหญ่ไม่เพียงแต่เลือกตำแหน่ง “จาง” มาใช้ผ่านการให้ความหมายใหม่ซึ่งได้รับแนวคิดจากรัฐไทยเท่านั้น แต่ในปฏิบัติการดังกล่าวจะเห็นว่าคนไทใหญ่เลือกที่จะสร้างความหมายและพื้นที่ใหม่ให้แก่กลุ่มตนผ่านการนิยามว่าเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งทางศาสนา ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบใหม่ในสังคมปัจจุบัน

นามสกุล: การปรับตัวของตำแหน่งทางศาสนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พุทธศักราช 2456 ขึ้น⁹ ส่งผลให้ชาวไทยใหญ่ที่มีสถานะเป็นประชากรไทยเริ่มตั้งนามสกุล และพบว่า จำนวนไม่น้อยตั้งนามสกุลจากชื่อของบรรพบุรุษที่ประกอบไปด้วยตำแหน่งทางศาสนาและชื่อจริง เช่น จองโน จองสาม จองแหลง จำก่าซ้อ ฯลฯ นางสาวสุรีย์ จองเตยะ (พงษ์สิริโชติ) กล่าวว่า สมัยก่อน ตอนมีการตั้งนามสกุล หลายคนนิยมใช้ชื่อพ่อเผ่าที่มียศมีเกียรติมาตั้งนามสกุล ถ้าพ่อเผ่าใครเป็น “จองอุ๊บพะก่า”¹⁰ ก็เอามาตั้งนามสกุล เช่น นามสกุลจองเตยะ เป็นชื่อของพ่อเผ่าจองเตยะ เมื่อก่อน พ่อเผ่าค้าขายพรมีฐานะและได้ทำบุญสร้างวัด ชาวบ้านชาวเมืองจึงเรียกว่าพ่อจอง (นางสุรีย์ พงษ์สิริโชติ [จองเตยะ], สัมภาษณ์ 18 มีนาคม 2560) การนำชื่อบรรพบุรุษที่มีตำแหน่งทางศาสนาซึ่งเป็นที่เชิดหน้าชูตาในสังคมไทใหญ่มาตั้งเป็นชื่อสกุล สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าว ระบบตำแหน่งทางศาสนา ยังมีพลังและมีคุณค่าต่อสังคมไทใหญ่ แต่ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงมากขึ้น พบว่าหลายครอบครัว ได้ทำการเปลี่ยนนามสกุลเป็นภาษาไทย กรณีของครอบครัวจองเตยะ เมื่อ พ.ศ. 2554 ได้เปลี่ยนนามสกุลใหม่เป็น “พงษ์สิริโชติ” โดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้เป็นภาษาไทยที่สามารถอ่านและเข้าใจได้ง่าย ยิ่งไปกว่านั้น การที่บุตรหลานในครอบครัวต้องเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ เช่น เชียงใหม่ กรุงเทพฯ นามสกุลที่เป็นภาษาไทยจะช่วยเสริมภาพลักษณ์ในการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่

การเคลื่อนตัวเข้ามาในประเทศไทยของไทใหญ่พลัดถิ่นจากรัฐฉาน ที่เพิ่มปริมาณมากขึ้นตั้งแต่ ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (อัมพร จิรัฐติกร, 2558) และในเวลาต่อมา รัฐมีนโยบายในการจัดทำบัตรประจำตัว ประกอบกับการเกิดขึ้นของไทใหญ่พลัดถิ่นรุ่นที่สองและรุ่นที่สามที่เกิดในประเทศไทย ทำให้ต้องมีการตั้งนามสกุล คนไทใหญ่จำนวนไม่น้อยตั้งนามสกุลจากชื่อบรรพบุรุษ ซึ่งระบุตำแหน่งทางศาสนา นำหน้าชื่อด้วย เช่น ส่างหลู่ ส่างหลาว จองแหลง จางคำ จางยอด (พระอัญชัย อาภากรโร, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2560) การนำชื่อบรรพบุรุษมาตั้งนามสกุลของชาวไทใหญ่พลัดถิ่น ทำให้เห็นว่าคนไทใหญ่ กลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับชื่อที่นำหน้าด้วยตำแหน่งทางศาสนา ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้คำระบุตำแหน่งทางศาสนาเปลี่ยนสถานะจากชื่อไปเป็นนามสกุล ซึ่งจะปรากฏบนเอกสารทางราชการที่สะท้อนถึงความเป็นไทใหญ่ของบุคคลผู้ใช้นามสกุลนั้น

⁹ พระราชบัญญัติขนานนามสกุลพุทธศักราช 2456. (2455, 22 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา, น. 283–288.

¹⁰ คำเรียกขานชาวไทใหญ่ที่ให้การอุปถัมภ์พุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างวัด (จอง)

บทส่งท้าย

ตำแหน่งทางศาสนาแต่เดิมเป็นระบบที่ถูกสร้างขึ้นและมีประสิทธิภาพในการกำหนดสถานภาพของผู้คนในสังคมไทใหญ่ ผ่านการทำหน้าที่ซึ่งถูกกำหนดไว้โดยผูกโยงกับพุทธศาสนา บุคคลจะได้รับตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อและถูกเรียกเป็นส่วนหนึ่งของชื่อไปตลอดชีวิต ระบบตำแหน่งทางศาสนา ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายแรงงานภาคการเกษตร เครือข่ายทางการค้า รวมถึงเครือข่ายทางสังคมรูปแบบอื่นผ่านชุดความสัมพันธ์ พ่อข้าม-แม่ข้าม อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ชุมชนไทใหญ่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่ออำนาจของรัฐไทยและแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไทยได้แผ่ขยายเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวและเข้มข้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางที่มีวิถีชีวิตแบบใหม่ซึ่งพุทธศาสนาไม่มีบทบาทต่อการกำหนดสถานภาพทางสังคม ส่งผลให้ระบบตำแหน่งทางศาสนาถูกลดทอนความสำคัญ โดยคนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อแล้ว

กระแสท้องถิ่นนิยมและการรื้อฟื้นความทรงจำในท้องถิ่นที่เติบโตอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ส่งผลให้ชาวไทใหญ่รื้อฟื้นการนำตำแหน่งทางศาสนานำหน้าชื่อกลับมาให้ความสำคัญอีกครั้ง โดยพบว่า ระบบตำแหน่งทางศาสนาที่นิยมใช้มาแต่เดิมไม่ได้ถูกนำกลับมาให้ความสำคัญทั้งหมด แต่เลือกนำมาเฉพาะตำแหน่งทางศาสนาที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน อาทิ ตำแหน่ง “สงฆ์” ซึ่งเป็นตำแหน่งทางศาสนาเบื้องต้นและตำแหน่ง “จาง” ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ได้รับจากการบวชพระ ซึ่งเป็นความนิยมของคนในสังคมปัจจุบัน และยังพบว่ามีการใช้ผ่านการอธิบายความหมายใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากเดิม นอกจากนี้ยังพบว่าการตั้งนามสกุลของชาวไทใหญ่จำนวนไม่น้อย เลือกใช้ชื่อบรรพบุรุษที่ระบุตำแหน่งทางศาสนาซึ่งถือว่ามีเกียรติยศในการตั้งนามสกุล อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของตำแหน่งทางศาสนาในสังคมปัจจุบัน

ท้ายที่สุดจะเห็นได้ว่ากระแสท้องถิ่นนิยมและการรื้อฟื้นความทรงจำ ไม่อาจคงสภาพของความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ได้ทั้งหมด ดังเช่นกรณีของตำแหน่งศาสนาในสังคมไทใหญ่ ที่เกิดการเลือกนำมาใช้และปรับเปลี่ยนความหมายเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2557). *แผนพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน 4 ปี พ.ศ. 2557–2560*. สืบค้นจาก <http://board.maehongson.go.th/viewforum.php?f=53&sid=a8cd720117a4cbb098c4249c575623fa>

จารึกรายนามเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปวัดปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2432).

จารึกรายนามเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปวัดแม่สะงา ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ม.ป.ป.)

จารึกรายนามเจ้าภาพสร้างจองสังฆะ วัดก้ำก้อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2463).

ชัยพงษ์ สำเนียง. (2551). *พลวัตการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ พ.ศ. 2445-2549*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

ธรรต ศิริรัตนบัลล์. (2553). *ไทยใหญ่แม่ฮ่องสอน: การสรรค์สร้างความเป็นไทยใหญ่จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยใหญ่เดิมและไทยใหญ่พลัดถิ่น*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

ธรรต ศิริรัตนบัลล์. (2558). เกิงโยน เกิงม่าน: การปรับตัวของนิยายสงฆ์ในสังคมไทใหญ่ กรณีหมู่บ้านผาป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. *วารสารช่วงฉาย*, 10, 151–171.

ธรรต ศิริรัตนบัลล์. (2560). ตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่กับการสร้างความหมายใหม่ในปัจจุบัน. ใน การประชุมวิชาการนานาชาติไทยศึกษา ครั้งที่ 13 (13th International Thai Studies Conference–ICTS13) หัวข้อ “Globalized Thailand? Connectivity, Conflict and Conundrums of Thai Studies” วันที่ 15–18 กรกฎาคม 2560. เชียงใหม่: ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ เฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา.

นะรุปีเตชะยกาม. (ม.ป.ป.). ม.ป.ท.

นายจรเชช. บ้านนาสร้อยแสง ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2560.

นายจันทร์ตุ้ย สมฤทธิ์. ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2558.

นางจิ่ง (นามสมมติ). ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2560.

นางประนอม ติลกุล. บ้านถนนประดิษฐ์จองคำ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560.

นางพัน บ้านสันทรายหลวง. ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2560.

นางพัลภา เครือทราย. ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2560.

นางสุรีย์ พงษ์สิริโชติ (จองเตยะ). ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2560.

- นางอุไร ยอดประทุม. ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2560.
- นายบุญเลิศ วรรณภรณ์. ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560.
- นายปกรณ์ จินาคำ. นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560.
- นายเย็น วนาภรณ์. บ้านผาบ่อง ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 2 มกราคม 2557.
- นิติ ภาวครพันธุ์. (2558). *เรื่องเล่าเมืองไต: พลวัตของเมืองชายแดนไทย-พม่า*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). *ผ้าขาวม้า, ผ้าขี้ริ้ว, กางเกงใน และ ฯลฯ ว่าด้วยประเพณี ความเปลี่ยนแปลง และเรื่องสรรพสาระ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- บุญสิงห์ บุญคำ. (2499). *เที่ยวเมืองเชียงตุงและสาละวิน*. พระนคร: โรงพิมพ์รัฐสุบรรณ.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พระครูอนุกูลสีลสังวร. เจ้าอาวาสวัดผาบ่องใต้ บ้านผาบ่อง ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2560.
- พระญาณวิรากร (จันทิมา จิตสังวโร). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน เจ้าอาวาสวัดหัวเวียง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2560.
- พระราชบัญญัติขนานนามสกุลพุทธศักราช 2456. (2455, 22 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. น. 283-288.
- พระอัญชัย อาภาภโร. วัดร้างเปิง ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2560.
- พระอานันท์ พุทธธัมโม. (2533). *ประวัติของพระครูบาเจ้าศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนาไทย*. ลำพูน: อนุรักษ์ศิลปกรรมพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (2556). *พจนานุกรมภาษาไทยใหญ่-ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. (2544). *ประวัติศาสตร์ไทยใหญ่*. กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย.

- สร้อยดี อ่องสกุล. (2551). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2550). *ศีกฎทฤษฎีกับประวัติศาสตร์กรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2552). *รัฐฉาน (เมืองไต): พลวัตของชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2528). *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. แม่ฮ่องสอน: องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2538). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2548). *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อัมพร จิรัฐติก. (2558). *ประวัติศาสตร์นอกกรอบรัฐชาติ 55 ปี ขบวนการกู้ชาติไทใหญ่*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัมพร จิรัฐติก. (2558). *พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฮ่างแก้ว ปีกอนคำ. (2551). *เอกสารที่ระลึกในการจัดงานปอยปีกอนคำ เมืองปางหลวง รัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์*. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/sao.sukham/photos?lst=100008026308326%3A100002252316238%3A1499691007&source_ref=pb_friends_tl